

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Vývoj výtvarného projevu u předškolních dětí

(kazuistická studie)

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Jana Kouřilová

Vypracovala:

Černá Ludmila

České Budějovice 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářkou práci na téma: Vývoj výtvarného projevu u předškolních dětí (kazuistická studie) vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Jany Kouřilové s použitými prameny, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 30. března 2012

.....

Podpis

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na výtvarný projev dětí předškolního věku, resp. na jeho proměny v průběhu cca jednoho roku. Teoretická část popisuje předškolní období, výtvarné zobrazení, jeho proměny, důležité mezníky a typické rysy. Zároveň popisuje souvislosti výtvarného projevu s rozvojem v oblasti kognitivní, oblasti motoriky a percepce apod. Praktická část se zabývá výtvarným projevem čtyř předškolních dětí. Sledovány jsou jeho proměny a souvislosti s celkovým vývojem zkoumaných dětí a to formou kazuistické studie.

Klíčová slova

Předškolní dítě, výtvarný projev, kazuistika, vývoj kresby

Abstract

The thesis is focused on creative expression preschool children, respectively on the changes in the course of about one year. The theoretical part focuses on the description of the preschool period, the art show, its changes, milestones and typical features. It also describes the context of artistic expression with the development of cognitive, motor skills and perception of the area, etc. The practical part describes the creative expression of four preschool children. Changes are tracked and its relation to the overall development of children surveyed in the form of published case studies.

Key words

pre-school children, creative expression, case study, development drawings

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Kouřilové za její pomoc, odborné rady a metodické vedení, které přispěly k vypracování této bakalářské práce.

Dále pak děkuji své rodině, která mě podporovala po celou dobu mého studia a samozřejmě i rodičům dětí a dětem, bez kterých bych svoji praktickou část nemohla uskutečnit.

Ludmila Černá

OBSAH

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Charakteristika předškolního věku	8
2. Vývoj poznávacích procesů	9
2.1 Myšlení	9
2.2 Vnímání	10
2.3 Paměť a učení	10
2.4 Pozornost	11
3. Tělesný a pohybový vývoj předškoláka	12
3.1 Vývoj jemné motoriky	13
4. Grafomotorický vývoj	15
4.1 Důležité pokyny pro kreslení	16
4.2 Typy laterality	18
5. Vývoj kresby v předškolním věku	20
5.1 Jednotlivá stádia vývoje kresby	21
5.2 Mezníky na cestě k tvořivosti	24
5.3 Obsah dětských kreseb	25
5.4 Co prozradí čára	25
5.5 Typy kreslířů	25
6. Řeč barev	26
II. PRAKTICKÁ ČÁST	28
7. Cíl	28
7.1 Výzkumné otázky	28
7.2 Zvolené metody	28
7.3 Popis práce	29
7.4 Kritéria hodnocení	29

7.5	Analýza výtvarného projevu	31
7.5.1	Kazuistika č. 1.....	31
7.5.2	Kazuistika č. 2.....	39
7.5.3	Kazuistika č. 3.....	46
7.5.4	Kazuistika č. 4.....	53
7.6	Celkové shrnutí	59
7.7	Závěr výzkumné části	62
8.	Závěr.....	63
9.	Použitá literatura.....	64

ÚVOD

„Zkoumání kresby představuje královskou cestu do dětské duše.“

Roseline Davido (2001, s.13)

Když se dívám na tento citát, musím souhlasit. Roční kazuistická studie mi ukázala, že díky kresbě se o dítěti můžeme dozvědět opravdu mnohé. Dítě je ve svém výtvarném projevu upřímné, otevřené a spontánní. Díky tomu můžeme sledovat to, co dítě prožívá, co je pro něj důležité a co nám chce dítě sdělit.

Toto téma jsem si zvolila z důvodu toho, že kresba je součástí mého života už od dětství. Patří mezi činnosti, které mě baví a pomáhají zároveň. A proto ráda poznám kresbu i z pohledu dítěte. Mojí největší snahou bude jí porozumět.

Pro svoji práci jsem si vybrala čtyřčlennou skupinu dětí, se kterou trávím téměř každý den v prostorách mateřské školy. Tyto děti jsou nyní předškolního věku. Snažili jsme se kreslit obrázky na aktuální téma, kterým jsme se v daném období zabývali. Kresba byla uskutečňována převážně pomocí pastelky, vodových či prstových barev a voskovek. Já však ze všech obrázků zvolila pro své pozorování takové, které jsou tvořeny pomocí pastelky, voskových pastelů a fixů.

Mým hlavním cílem je sledovat proměny výtvarného projevu u těchto dětí v průběhu cca jednoho roku.

Svoji práci rozdělují na dvě části. Teoretickou a praktickou část, která je uskutečněna formou kazuistické studie.

V teoretické části se zaměřuji na popis předškolního období, souvislosti výtvarného projevu s rozvojem oblasti kognitivní, tělesné, grafomotorické apod. Dále pak na hlavní pojmy související s tématem.

V praktické části čili kazuistice sleduji výtvarné zobrazení, jeho proměny a důležité mezníky a rysy v tomto období. Výsledkem mého pozorování jsou pokroky, které díky výzkumné studii mohou sledovat.

Všechny obrázky pocházejí z mého archivu, který jsem vytvořila díky spolupráci těchto dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika předškolního věku

Období od 3 přibližně do 6 let. Podle M. Vágnerové (2000) konec této fáze není určen jen fyzicky, ale především sociálně a to nástupem do školy. Charakteristickým znakem je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která dítěti napomáhá k tomu, aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. Dítě si osvojí běžné normy chování, znalost obsahu rolí a přijatelnou úroveň komunikace. Nástup do školy je velmi důležitým vývojovým mezníkem. Dítě získává novou roli, stává se školákem. Dítě projde rituálem zápisu a prvního slavnostního dne ve škole, kterým potvrzuje proměnu jedné z jeho rolí a počátek nové životní fáze.

Předškolní období je v užším slova smyslu „věkem mateřské školy“, nebylo by však správné chápat ho pouze z tohoto hlediska. Vždyť ne všechny děti navštěvují školky, rodinná výchova stále zůstává základem, na kterém mateřské školy dále účelně staví a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte (J. Langmeier, D. Krejčířová, 2006).

2. Vývoj poznávacích procesů

Zde se budu zabývat jednotlivými složkami poznávání, jelikož se dítě předškolního věku zaměřuje především na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí.

2.1 Myšlení

M. Vágnerová (2000) uvádí, že způsob uvažování dětí je názorné a intuitivní myšlení. Takové myšlení nebývá flexibilní, přesné či logické. Jeho znaky jsou:

- Egocentrismus – ulpívání na subjektivním pohledu a zkreslování úsudků na základě subjektivních preferencí.
- Fenomenismus – zjevná podoba světa. Dítě je fixováno na určitý obraz reality, který ve svých úvahách neopouští.
- Magičnost – zkreslování reálného světa.
- Absolutismus – každé poznání má definitivní a jednoznačnou platnost.

Myšlení M. Vágnerová (2000) vidí u dětí předškolního věku útržkovitě, nekoordinovaně, nepropojeně s nekomplexním přístupem. Děti dovedou vyřešit některé úkoly, ale nedovedou do svých úvah zahrnout více aspektů, znalostí či různorodé pohledy. Jako příklad nám je například to, že děti znají rozdíl mezi živými a neživými objekty, ale stejně někdy uvažují animisticky.

Nejznámější pojetí poznání podle Jeana Piageta (1896 - 1980) je rozlišeno na tyto etapy:

- a) **Senzomotorická inteligence** (asi do 1,6 až 2 let) – poznání je zprostředkováno jednoduchou činností (manipulace s předměty i s částmi vlastního těla).
- b) **Symbolické a předpojmové myšlení** (2 – 4 roky) – myšlení je vázáno na konkrétní realitu a její paměťové představy bez pochopení obecnějších vztahů.
- c) **Názorové myšlení** (4 - 7/8) – tuto etapu lze nazvat jako předlogický systém uvažování; dítě začíná použít intuitivní pojmy, usuzování je vázáno na vnímání.
- d) **Konkrétní operace** (7/8 - 11/12) - logické usuzování již méně závislé na viděné podobě věcí, přesto silně vázané na konkrétní realitu.

- e) **Formálně logické operace** (po 11/12. roce) - schopnost abstraktního a hypotetického uvažování.

Myšlení podle K. Paulíka (2004) se pojí s konkrétními činnostmi, událostmi a předměty. Otázku „Co je to?“ nahrazuje dotaz „Proč?“, „Na co?“, „Jak?“. Při slovním vyjadřování využívá i delších vět a jeho slovní zásoba na konci tohoto období přesahuje 3000 slov.

2.2 Vnímání

K. Paulík (2004) uvádí, že vnímání v tomto období je spíše povrchní a nepřesné. Nedostatky vjemů a vzpomínek jsou doplňovány pomocí fantazie, což někdy dospělí hodnotí nesprávně jako lež.

Každé dítě interpretuje vnímanou realitu tak, aby byla pro něj co nejvíce srozumitelná a přijatelná. S tímto souvisí objevování nepravých lží, tzv. konfabulace.

Fantazie má v tomto období harmonizující význam. Je nezbytná pro citovou a rozumovou rovnováhu. Dítě má potřebu alespoň občas přizpůsobovat realitu svým potřebám a interpretovat ji bez ohledu na objektivní skutečnost (M.Vágnerová, 2000).

Dítě předškolního věku vyjadřuje svůj pohled na svět formou kresby, vyprávěním či hrou.

2.3 Paměť a učení

U dětí předškolního věku je paměť dominující psychickou funkcí, pro dítě v tomto vývojovém období myslet znamená hlavně vzpomínat. (M. Kňourková, 1990)

Podle K. Paulíka (2004) je učení prostředkem navození přetrvávající změny v osobnosti (zejména v oblasti dispozic, vědomostí, zkušeností ap.) působením zkušenosti. V širším smyslu se jedná o děj neoddelitelný od života vůbec úzce související s adaptací aktivní (asimilací) či pasivní (akomodací).

Kromě všeobecně přijímaného rozlišení učení (podobně jako vnímání, pozornosti, zapamatování ap.) na **bezděčné** (dochází k němu bez vědomého záměru něco se naučit) a **záměrné** (s úmyslem se učit) provázející celý lidský život se ve vývoji jedince

uplatňují druhy učení, které jsou společné člověku i zvířatům a tvoří nezbytnou podmínku adaptace na životní podmínky (a tedy jsou nutné pro život vůbec). K takovým druhům učení řadíme např. habituaci, podmiňování, diskriminační učení.

Habituace je postupné přivykání na působení podnětu (po chvíli přestáváme vnímat oblečení, vlažnou vodu, do níž ponoříme ruku, ap.). Habituace umožňuje např. otužování, podílí se na osvojování vzorců chování souvisejících s určitou sociální rolí, pozicí, pohlavím atd. Při **podmiňování** jde o naučené spojení mezi původně nedůležitým a pro organismus důležitým podnětem, při **diskriminaci** se organismus učí rozlišovat mezi podněty s různým významem pro něj jako je kladné či záporné působení (K. Paulík, 2004).

2.4 Pozornost

M. Kňourková (1990) uvádí, že jde o orientační reflex, který je u dítěte vyvolán změnou prostředí či podnětů. To dítěti slouží k adaptaci. Je důležitou vlastností pozornosti je výběrovost a oscilace – přesun pozornosti na změny, které se v okolí nebo s předměty dějí.

Vlastnosti pozornosti:

- a) *Soustředěnost* – projevující se jako intenzita a výběrovost pozornosti na určité jevy v daném okruhu.
- b) *Rozsah pozornosti* – je její kvantitativní složkou a ukazuje, jaký počet prvků může jedinec najednou pojmout. Ovlivnění této vlastnosti pozornosti je závislé na stavu CNS, na vnější podnětové situaci, délce podnětů, na jeho mnohotvárnosti a různorodosti.
- c) *Stálost pozornosti* – je schopno setrvat u určitého podnětu určitou dobu. Ve stálosti zaměření se odráží kvalita vytvořené dominanty soustředění, odolnost vůči rušivým vlivům okolí a osvojené návyky chování (M. Kňourková, 1990).

3. Tělesný a pohybový vývoj předškoláka

Podle Z. Třesohlavé (1990) existuje období tzv. vtiskování jevů a vzorců do vyvíjející se paměti, které ovlivňuje na celý život naše jednání, myšlení a ve sféře regulace organismu i vývoj jedince. Předškolní dítě velmi pohyblivé, přijímá mnoho nových impulsů a vjemů z okolí, potřebuje proto dostatečnou dobu odpočinku a spánku (což znamená alespoň 12-14 hod. denně).

Pohybový systém prochází nejvýraznějším vývojem. Kostí jsou měkké, elastické, méně lomivé, postupně se mineralizují. Zrychlený tělesný růst je označuje jako první strukturální přeměna postavy, při které dochází k prodlužování končetin a trupu.

Potřebnou energii dítě získává ze správné výživy.

Chůze, která je ještě u batolete neohrabaná a neuspořádaná se u předškolního dítěte dobře koordinuje.

Koordinaci všech funkcí těla obstarává mozek jako celek. Proto, aby u jedince pracovaly v souladu nejen všechny vnitřní orgány, ale aby přesně vnímal vnější i vnitřní podněty, zpracovával je logickým myšlením, uložil do paměti, byl schopný lidského citění a jednání, je potřeba součinnosti mnoha center uložených v CNS. Velkou úlohu hraje správné řízení svalové činnosti a tím i pohybu. (Z.Třesohlavá,1990)

Čtyřleté dítě by mělo být schopné sáhnout si ukazováčkem na špičku nosu při zavřených očích, zapnout si knoflíky, používat jídelní příbor atd.

Některé podmínky, které uvádí Z. Třesohlavá (1990) pro správný vývoj předškolního dítěte:

- Prvním předpokladem je genetický základ dítěte, který si přináší na svět.
- Vrozený základ jedince je ovlivňován zevním prostředím, do kterého je třeba počítat těhotenství, porod a průběh poporodních adaptace. Dále prodělanými nemocemi, správnou životosprávou a výživou odpovídajícímu věku.

- Dítě předškolního věku je nápadní svou živou spontánní pohyblivostí, dovede se pohybovat samostatně a jeho motorické dovednosti mu umožňují zcela ovládat prostor a předměty nejbližšího okolí.
- Pohybová výchova posiluje správný růst, vývoj svalů, kloubů i kostí, i duševní pohodu dítěte.
- Dítě se zdárně rozvíjí a vospívá jen v klidném prostředí rodiny s dostatkem jistoty.

3.1 Vývoj jemné motoriky

Dosažení určité úrovně rozvoje motorických schopností, zejména jemné motoriky, je důležitým předpokladem školní úspěšnosti, protože celá řada školských dovedností je na manuální zručnosti závislá (např. psaní či kreslení). Dítě, které je neobratné a nešikovné, jehož motorická koordinace je nezralá, resp. nějakým způsobem narušená, může mít problémy nejenom ve škole, ale i ve vrstevnické skupině. Hodnocení motorických dovedností může být přínosné i diferenciatně diagnosticky, především ve vztahu k různým poruchám CNS (Říčan, Krejčířová, 2006).

Věk	Oblast vývoje motoriky rukou
3 roky	Začíná používat příčný úchop s nataženým ukazováčkem, chytá míč oběma rukama, maluje zakulacené tvary, skládá papír, navléká perličky na drát.
3,5 roku	Drží tužku prsty, kreslí kruh, staví věž z osmi kostek, rozbaluje bonbony, svléká oblečení.
4 roky	Uchopí štětec, stříhá nůžky, zapíná a rozepíná knoflíky.
4,5 roku	Kreslí kříž.
5 let	Navléká nit do jehly, stříhá podél linie.
5,5 roku	Chytá míč jednou rukou, hází míč za současného pohybu těla.
6 let	Kreslí se správným držením tužky, kreslí dům, strom, slunce a podobné obrázky.
6,5 roku	Kreslí postavu s osmi detaily.
7 let	Napodobí deset písmen, kreslí kosočtverec, dotkne se palcem špičky prstů, vystřihuje tvary.

Oblast vývoje motoriky rukou

Tabulka č.1 (Loosseová, Piekertová, Dienrová, 2001)

Motorika ruky velice úzce souvisí s hmatem a koordinací pohybů:

- Manipulace s předměty, od většího stále k menšímu (např. skládání, rozebírání, třídění, sestavování)
- Práce s papírem, přírodninami, textilem, apod.
- Hry s nářadím, kutilské činnosti.
- Modelování s různým materiálem.
- Veškeré činnosti, které souvisejí s kreslením a malováním.
- Hry s míčem atd.

4. Grafomotorický vývoj

Grafomotorika je soubor psychických činností, které jedinec vykonává při psaní. Psaní není jen záležitostí psacích pohybů ruky (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno, psychikou (Pedagogický slovník, 1998, s. 77).

U kresby předškolních dětí můžeme získat orientační odhad úrovně vývoje rozumových schopností. Při selhání v kresbě můžeme znamenat poruchy v oblasti zrakového vnímání, senzomotorické koordinace, jemné motoriky a integrace těchto funkcí. Při kreslení z paměti zachycuje kresba i úroveň vizuální paměti a představivosti.

Grafomotorika se vyvíjí etapovitě a individuálně, ale fyziologicky daným postupem. Lipnická (2007) říká, že u dětí určitého věku se projevují přibližně stejné znaky kresby či písma.

Na některé znaky se teď pojdeme podívat:

<u>VĚK</u>	<u>GRAFOMOTORICKÝ VÝVOJ</u>
2-3 roky	Pohyby při kreslení jsou koordinovanější a jemnější, začíná intenzivní čárání.
3-4,5 roku	Zlepšují se tvarové variace, příčný úchop s nataženým ukazováčkem, dítě začíná kreslit čáry, izolované a klikaté, začíná skládat papír, tužku drží v prstech, pojmenovává obrázky, které nakreslí, umí vymalovat kruh.
4,5-5 let	Kresba „hlavonožce“, uchopí štětec, spojí dva body čarou, umí nakreslit kříž.
5-7 let	Umí samostatně nakreslit velké postavy, správně drží tužku, panáček má přibližně deset detailů.

Grafomotorický vývoj

Tabulka č.2 (Loosseová, Piekertová, Dienrová, 2001)

4.1 Důležité pokyny pro kreslení

Správné držení těla

- Začínáme se širokou výchozí základnou; kreslíme např. nejprve vleže, pokud z toho má dítě radost a ještě tuto výchozí polohu potřebuje.
- Při stupňování používáme i změnu pozice, což znamená, že můžeme začít pracovat i vstoje, v dřepu, vleže nebo jiných polohách.
- Pozice „vsedě“
 - Zešíroka, obě chodidla položená celou plochou paralelně na podlaze (přibližně na šířku boku).
 - Stehna zhruba vodorovně, holeně svisle.
 - Sed vzpřímený, s rovnoměrnou zátěží na celých hýždích, s rovnou páteří.
 - Uvolněná ramena, dáváme pozor na křečovitě napětí.
 - Předloktí leží volně na stole (výška stolu).
 - Rukou, kterou budu dítě kreslit, leží už od lokte na stole.
 - Loket a zápěstí by se neměli zvedat a ani tvořit úhel, dítě musí mít dost místa.
 - Hlava se musí držet rovně.
 - Rozumné možnosti k sedění jsou: nastavitelná židle, relaxační míč apod.
 - Ideální je, pokud máme nastavitelný psací stůl.
 - Tělo a stůl by měly být v přímém kontaktu ve výšce pupku.
 - List papíru by neměl být přitažen příliš blízko k tělu (praváci od středu těla doprava; leváci od středu těla doleva).
 - Necháme dítě, aby si samo určilo úhel, ve kterém bude list papíru ležet.

Správné držení psacího náčiní

Ideální je, pokud tužka leží na prostředníku a drží jí palec a ukazovák. Lepší je tužku během cvičení neopravovat ale zlepšovat držení průpravnými cviky na jemnou motoriku. Totéž platí pro pohyblivost prstů.

Dále mít volné zápěstí a správný směr tužky směřující přibližně k rameni.

Dbáme na přiměřený tlak na podložku.

Primární diagnostiku mohou provádět rodiče či učitelé již v předškolním věku a to pouhým pozorováním.

U většiny dětí je vadný úchop díky odchylkám ve vývoji jemné motoriky. V případě kdy je vývoj jemné motoriky neporušen, může být zavinění v imitaci špatného vzoru (rodičů či pedagogů). V obou případech může vadný úchop zapříčinit bolestivost ruky, rychlou únavu s následnou chybovostí, pocení a nepříjemné pocity při kreslení.

Způsob nápravy grafomotrických obtíží u dětí předškolního věku je celá řada. Např. u dětí s vadným úchopem, který vznikl pouhým napodobováním či špatným vzorem postačí mnohdy moduritové násadky či dřevěné trojhránky.

U předškolních dětí můžeme občas začít zkoušet základní tvary, ze kterých se skládají písmena, ale pouze na volný papír, nikdy ne do sešitu.

- Horní oblouk – zleva doprava a zpět (děti si hází míčem)
- Oblouky rozvinuté po stránce (vrabec skáče)
- Kruh – začínáme s velkými, postupně je zmenšujeme (sluníčko, klubíčko, kolo u auta...)
- Vlnovka (vlny na moři)
- Osmička (krasobruslař)

4.2 Typy laterality

Lateralita je přednostní užívání jednoho z párových orgánů (Pedagogický slovník, 1998, s. 120).

Praváctví a leváctví není oddělenou vlastností, ale vytváří určité kontinuum, v němž lze rozlišit jedince s určitou, větší či menší preferencí jednoho z párových orgánů. K lateralizaci dochází postupně, takový průběh vývoje je předpokladem k lepšímu rozvoji funkce dominantního orgánu. Jeho základem je funkční, eventuálně i strukturální diferenciací jednotlivých oblastí obou mozkových hemisfér. Předpokládá se, že důvodem této skutečnosti byla interakce fylogenetického rozvoje laterality s vývojem jazyka a řeči (Koukolík, 2000).

Lateralitu můžeme dělit na:

Vyhraněnou - vidíme jako jasnou pravorukost nebo levorukost. Malé dítě zpočátku ruce střídá, brzy je však jasné, že jednu ruku používá více než tu druhou.

Podle Dany Kutákové se přecvičování vyhraněného leváka nikdy neobejde bez výrazných průvodních jevů, jako je koktavost, ale i zvýšená agresivita, různé neurotické projevy a další nepříjemnosti, takže rodiče přecvičování vzdali a levák si svou levorukost uhájí.

Někdy však není zcela jasné, které ruce dítě dává přednost – **nevyhraněná lateralita**. Může trvat i delší dobu než dojde ke „specializaci“. Dítě si přehazuje pastelku z pravé ruky do levé a zpět a to podle toho, jak a kde potřebuje udělat čáru. Nebo jí prostě vezme tou rukou, u které zrovna pastelka leží. Tato lateralita může dělat potíže při výuce psaní, přestože dítě začíná jednu ruku používat více. Může se nám jevit, jako pravák, ale ruka není zdaleka tak vycvičená jako u „pravého“ praváka.

Směřování napravo či nalevo se netýká pouze ruky, ale i nohy, oka a ucha. U psaní je důležitá koordinace oka a ruky, a pokud je ruka pravá a oko levé nebo obráceně, mluvíme o **lateralitě překřížené**.

Na určování laterality je lepší počkat, protože se vyvíjí postupně. Nejlépe až kolem pěti let, protože pak by výsledek nemusel být přesný a mohl by nadělat i dost zmatku.

Zjišťování pomoci kresby se používá až po pátém roce a to tak, že dítěti dáme na polovinu přeložený kancelářský papír nebo čtvrtku a jednu pastelku. Požádáme ho, aby nám něco namaloval, obvykle domeček či postavu. Až je obrázek hotov, kresbu označíme jako L1 nebo P1, podle toho, kterou ruku zvolilo. Pak papír otočíme a to tak, aby ten první obrázek nebyl vidět, a poprosíme ho, aby nám obrázek namaloval ještě jednou na druhou polovinu, ale tou druhou rukou. Už podle chování dítěte může být rozhodnuto. Někdy rázně odmítne, někdy bere tužku do ruky a se smíchem začne kreslit, po chvílce však přestává. Někdo může obrázek zcela dokončit, ale má legraci z toho, jak je všechno nakřivo. Papír pak rozložíme a obě kresby porovnáme. Kresba, která je vedoucí ruky bývá obvykle o něco větší, čáry jsou rovnější, jistější. Můžeme se však setkat se zhruba stejným technickým provedením. Pak se posuzují bohatší detaily kresby. U laterality překřížené se nám obrázek může ukázat zrcadlově převrácený.

Výchovné vedení leváka

- Pokládáme předměty na střed.
- U jídla neovlivňujeme, do které ruky si dítě lžičku vezme.
- Nenápadně sledujeme, které ruce dává přednost (např. u kreslení).
- Necháme si udělat test laterality.
- Zapojujeme dítě do všech manuálních činností, které vedou ke zlepšování motorické obratnosti.

5. Vývoj kresby v předškolním věku

„ Kresba je jednou ze symbolických funkcí, v níž se projeví tendence zobrazit realitu tak, jak jí dítě chápe.“

(Piaget, 1970)

Proč dítě kreslí? Kreslení, zatím třeba jen čárání, podle J.Uždila (1974) je pro dítě hrou. Od ostatních her se však liší tím, že už od samého začátku je výsledek relativně „trvalý“ produkt. Ať už je to barevná skvrna či čára, vyzívá dítě k další hře, která může být čím dál tím více komplikovaná, může se změnit z pouhého vytváření stopy v zobrazení známých věcí, a v tomto případě přestává být hrou ale pokusem o vyzkoušení vlastních schopností.

J. Šturma a M. Vágnerová (2010) uvádějí, že kresba je cennou výpovědí o duševním světě dítěte ve třech rovinách rozličného stupně komplexnosti:

- odráží se v ní úroveň relativně dílčích schopností zrakového vnímání, představivosti a paměti, jemné motoriky a senzomotorické koordinace a integrace těchto funkcí.
- odráží dosaženou úroveň vývoje rozumových schopností.
- promítají se v ní některé osobnosti charakteristiky jedince.

Podle Z. Třesoňkové (1990) je údiv a radost v pohledu dítěte, které poprvé udělalo tužkou jednoduchou čáru, podobný úžasu při prvním vysloveném slovu, kterému porozumělo.

Pro děti toho věku je pohyb spojený s čmáráním velice zajímavý, často víc než jeho výsledek.

Postupně však zjistí, že tato činnost, může být dobrým prostředkem pro zobrazování reality.

Dítě předškolního věku rozpoznává základní geometrické tvary, rozlišuje tvar větší a menší, pokouší se o kombinaci různých tvarů – nastupuje obrázkové stadium dětské kresby. V kresbách se velice nápadně odrážejí výchovné styly rodinného prostředí,

citové zázemí či frustrace psychických potřeb u dětí, vyrůstající v narušené rodině nebo bez ní.

„Kresby dětí stejného věku se sobě značně podobají, takže můžeme hovořit o stadiálním vývoji, jenž se týká určitých věkových stupňů. Takový vývoj má však řadu nepravidelností; pod vlivem úkolů, který před dítětem stojí, se někdy nečekaně urychlí, dítě jako by „přeskakovalo“ to, co logika vývoje předpokládala. Jindy zas malý malíř setrvává velice dlouho u získaných grafických představ a nesnaží se vytvořit nové a dokonalejší.“ (J. Uždil, 1980)

5.1 Jednotlivá stádia vývoje kresby

Z. Mlčák (1996) vidí kresbu jako jeden ze základních přirozených způsobů zobrazování a zmocňování se reálného i fantazijního světa dětskou osobností a sama o sobě je činností pro děti přitažlivou, příjemnou a vyhledávanou.

Vývoj dětské kresby podle R. Davida (2001):

1. Období „skvrn“

Toto období je závislé na vývoji jedince, a to bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Někdy bývá provedení kresby neobratné, avšak to nemusí být příznak duševní nezralosti.

2. Stádium „čmáranic“ (kolem 1 roku)

Dítě s oblibou čmárá všemi směry, aniž by tužku pozvedlo. V tomto stádiu již lze odhalit ledacos.

Šťastné a spokojené dítě kreslí silné čáry, naproti tomu nevyrovnané tužku záhy odhodí.

Duševně opožděné děti nebo děti, které se správně nevyvíjejí, neumějí správně tužku držet.

3. Stádium „čárání“ (přibližně do 2 let)

Radost ze vznikající stopy je daleko větší než zájem na konečném výsledku.

Čáranic je mnoho typů a může mezi nimi sledovat krátké údery, jako jsou body, klikatky, klubička, čáry a spirály. To vše je přípravou pro opravdové kreslení, které už nebude pouhou hrou se vzniklou stopou.

„Toto období přímo souvisí s rozvojem organických funkcí dítěte, se čmáráním se také objevuje fáze, která je víc spojená s vývojem lidského intelektu dítěte – dítě se snaží napodobovat psaní dospělých a lépe držet tužku. Lze tu již pozorovat určitý zájem.“ (R. Davido, 2001)

4. Stádium „hlavonožců“, univerzálních postav (od 3 do 5 let)

Obrázky pro dítě začínají mít svůj určitý význam a obsah.

Kresba postavy je tvořena kolečkem, které nám znázorňuje hlavu a trup a k nim dvě přilehlé čáry, jako nohy. Později přidává další dvě čáry – ruce. Takto kreslí postavu tříleté až pětileté dítě na celém světě.

Vývoj dítěte pak postupuje o to rychleji, čím více dítě kreslí a samozřejmě i s pozitivními výchovnými podněty.

Jak dítě roste, začínají přibývat detaily - v kolečku jsou oči, ústa...

U šestiletého dítěte se již setkáváme se správným členěním při zobrazování lidské postavy – paže jsou nasazeny již k trupu (k „ramenům“), už ne k hlavě. Hlava bývá brzy ozdobena vlasy, zpočátku platí, že holčička a chlapeček jsou zobrazeni stejně. Vývoj však pokračuje a většinou tak, že postava dostane nějaké další přívlastky (sukni, klobouk, hůl, tašku apod.). Dále se objevuje rozdvojení obrysu noh, začárání prázdných oválů (trup), naznačení hmotnosti a další důležité detaily.

5. Transparentnost (7-9 let)

Spočívá v tom, že je vidět vnitřek vyobrazeného objektu, i přesto, že by se měl vyskytovat pouze vnějšek.

Někdy svědčí o velmi vyvinutém pozorovacím talentu.

6. Sklápění (5-7 let)

„Příklady sklápění nacházíme mnoho. Svědčí o tom, jak obtížně dítě rozeznává, co je horizontální a co vertikální. Tyto dva pojmy obvykle malý kreslíř nerozlišuje. Proto „sklápí“ vertikálu do horizontální roviny, aniž by jakkoliv dbal na perspektivu.“ (R.Davido, 2001)

7. Vizuální realismus (7-12 let)

Dítě začíná být objektivnější a na kresbách se začíná objevovat opravdu to, co dítě kolem sebe vidí. V tomto období dochází k tomu, že nám dítě začíná zobrazovat postavu z profilu, při čemž dochází k tomu, že je dítě schopné konstruovat figuru a natáčet jí do žádoucího pohledového úhlu. Jakmile si toto vžije, není k tomu potřeba již tolik úsilí. Profil se nezakládá na zrakové vzpomínce ale na schopnosti operovat s představami.

S kombinací pohledu z profilu a zepředu se často setkáváme u kreseb zvířat a to již v předškolním věku.

8. Zobrazování v prostoru – poslední stádium

Př. Pokud dítě nakreslí nestejně velké postavy a víc nic, může tak vzniknout dojem, že je jedna postava blíže a druhá dále. A tak vznikne naznačení prostoru.

„Dětské kresby jsou v tomto období vyumělkovanější a propracovanější“.
(R. Davido, 2001)

5.2 Mezníky na cestě k tvořivosti

J.Uždil (1974) uvedl ve své knize, že tvořivost je vlastnost specificky lidská, a proto i schopná usnadnit přechod k vyššímu stádiu existence. Mezi „tvořivé“ vlastnosti zařazuje např. citlivost k vlastnímu zážitku a k vlastní práci, umění setrvávat ve stavu koncentrovaného vnímání, vnitřní pohyblivost, schopnost přeskupovat a měnit vztahy mezi věcmi, vytvářet rychle syntézu a smysluplně organizovat....

Tvořivost nelze zařadit mezi hry, ani jí ztotožňovat s fantazií, má co dělat s myšlením, logikou a chováním.

Neobejde se však bez odvahy, jelikož je to vzácné koření naší aktivity.

A nyní se podíváme, jak spolu souvisí věk a kresba, jako vývojový mezník na cestě k tvořivosti:

<u>VĚK</u>	<u>KRESBA</u>
2,5-3 roky	Dítě poví, co se chystá malovat. V průběhu však může svoje plány změnit, pokud uvidí, že se kresba podobá něčemu jinému.
3-3,5 roku	V kresbách se začínají objevovat různě pospojované kruhy, čtverce, křížky a tečky. Když si však dítě uvědomí, že se kresby začínají podobat postavě lidí, začne se záměrně tímto směrem formovat.
3,5-4 roky	Některé části lidského těla stále mohou ještě chybět, avšak přítomné partie jsou umístěny na správném místě. Na trup někdy zapomíná ale nohy a ruce jsou umístěny správně.
4-5 let	Kresby jsou propracovanější. Nový detail kreslí velká a v nesprávném počtu (např. 3 velké prsty, dům plný oken). Oči znázorňuje kroužky, nakreslí vlasy, krk a knoflíky.
5-6 let	Na obrázku převládají symboly viděného než věrná podoba skutečnosti. (např. „Můj dům“ může mít čtyři okna a jeden vchod, i když dítě bydlí v bytě).

Kresba

Tabulka č.3 (Einonová, 2001)

5.3 Obsah dětských kreseb

„V jeho kresbě je obsaženo právě to, co je z jeho hlediska podstatné a co upoutalo jeho zájem. Není tam naopak to, co je pro rozeznání zobrazené věci nepodstatné a čím se dítě nezaujalo.“ (Uždil, Šašinková, 1980).

Mezi náměty, které se objevují velmi brzo, patří sluníčko nebo zahrádka s květinou, auto a dům. Z komína se kouří, u dveří domu je zobrazena klika – pro úplnost grafické „zprávy“ (která reprodukuje především prožitek dítěte) je to velmi důležité, protože vždyť klika umožňuje vstoupit do domu a jít z něho ven. U lidské postavy vidíme nejobecnější rysy. Dříve než kabát dítě nakreslí knoflíky, které jsou pro něj velmi zajímavé a kreslí se mnohem snáz (Uždil, Šašinková, 1980).

5.4 Co prozradí čára

R. Davido (2001) vidí čáru jako „nevědomé písmo“, které o dítěti něco vypovídá.

„Dítě, jemuž chybí sebedůvěra, které je ustrašené a má zábrany, kreslí obvykle tenké, jen lehce naznačené čáry; obrázek stále předělává a někdy si pomáhá pravítkem. Naopak dítě, které kreslí silné čáry, až občas protrhne papír, je pravděpodobně agresivní. Vyrovnané dítě kreslí čáry, jejichž sílu má pod kontrolou.“ (R. Davido, 2001)

Držení tužky však není tak samozřejmé, jak bychom si mohli myslet. Ruku při kreslení vede intelekt a emoce.

5.5 Typy kreslířů

J. Uždil (1974) uvádí, že můžeme usuzovat ze dvou typů kreslířů, extravertní nebo introvertní. Tyto dva základní typy mají řadu „podtypů“.

U extravertního může vidět snahu o vystižení zobrazované věci naznačením jejích důležitých i méně důležitých částí. Později k tomuto přibývají i pokusy o vystižení objektivního vzhledu věci. Kresba nás může udivit například její věcnou správností.

U druhého typu, který se nazývá introvertně expresivní, je situace jiná. Zde je důležitý zážitek se silně emotivním charakterem. Témata tohoto kreslíře se často neopakují a je

maximálně zosobněný už výběrem faktů (např. téma vánoc se smršlo na prodej kaprů či vánoční stromeček). Dobrý cit projevují při modelování, stačí jim dát příležitost a dočkáme se velmi dobrých výsledků.

Při sledování kresebných výtvorů si u dětí povšimneme:

- Sklonu papíru a způsobu řešení v daném prostoru.
- Úchopu a držení tužky – vedení čar a plynulost tahu nebo přerušování.
- Volby tématu a zpracování.
- Způsobu dokončení nebo přerušování kresebné činnosti.
- Množství základních prvků kresby a volby detailů.
- Harmoničnosti, výstižnost kresby podle zvoleného tématu, eventuální disproporce.
- Nápadnosti v kresbě. (Z. Třesoňková, 1990)

6. Řeč barev

Barva, která se váže s určitou představou (např.: zelená-strom), zůstává v dětské malbě zachována. Všude tam, kde barva není tak svázaná tak úzce s věcí, může dítě pustit uzdu své fantazie.

Dítě si brzy vypracovává svůj barevný přednes, který se může zdát někdy smělý, z jeho hlediska však nejpřirozenější.

Barevná nadsázka vede k potřebě rozlišit jednotlivé věci na obraze, učinit je tak čitelnými, vyslovit se o nich zřetelně – to jsou ty příčiny.

Barvy mají podle R. Davida (2001) svoji povahu a význam, o těch základních si nyní něco povíme:

- žlutá - bývá často kombinována s červenou. Může nám však někdy naznačovat přílišnou závislost dítěte na dospělém.

- červená - u dětí do šesti let je normální, že používají často tuto barvu, avšak později to může naznačovat tendenci k agresivitě a špatnou kontrolou nad svými emocemi.
- modrá – děti, které tuto barvu více používají, se vyznačují tím, že své chování víc kontrolují než děti, které používají červenou. Používá-li modrou barvu v šesti letech, znamená to, že je dobře adaptované.
- hnědá – společně se žlutou, odráží někdy špatnou rodinnou sociální adaptovanou dítěte na různé konflikty. Tyto barvy s oblibou volí umíněné děti.
- bílá - neurčitá, nejistá, spojená s představou nevinnosti a čistoty.
- černá - někdy prozrazuje určitou míru úzkosti. Symbolika černé je zvláštní hlavně v období puberty, vyjadřuje nepřístupnost a ostych projevovat city.
- zelená - je spojována s čichem. Srovnatelná s modrou a odráží spíše sociální vztahy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. Cíl

Hlavním cílem mé bakalářské práce je sledovat vývoj kresby u několika dětí v průběhu cca 1 roku.

Sledování je zaměřeno především na zobrazení lidské postavy, barevnost, zpracování plochy obrázků a doprovodných projevů během kresby.

7.1 Výzkumné otázky

- V čem dítě udělalo největší pokrok v průběhu jednoho roku?
- Je viditelný rozdíl ve vývoji kresby u dívek a chlapců?
- V jakých aspektech, elementech a atributech se kresba lidské postavy v tomto věku zlepšuje?
- Proměňuje se barevnost obrázků z hlediska teplých, studených a neutrálních odstínů?
- Jak děti nakládají s prostorem obrázku, rozlišují linii země - nebe?

7.2 Zvolené metody

Pro sběr dat byla zvolena metoda kresby.

Jako doplňující metody byly použity:

- Výtvarná činnost – obrázky kresleny na zadané téma.
- Pozorování při výtvarném projevu.
- Rozhovor, který byl veden během nebo po zpracování obrázku o tom, co dítě nakreslilo.

Získané informace byly poté zpracovávány kvalitativně.

7.3 Popis práce

Pracuji již čtvrtým rokem jako učitelka v mateřské škole. Během tohoto působení jsem se začala zajímat o vývoj kresby dětí. Ráda bych mu lépe porozuměla, a to nejen teoreticky, ale i prakticky. Přece jen kresba je nedílnou součástí našeho každodenního průběhu dne.

Vzhledem k vysokému počtu dětí na třídě jsem neměla nikdy možnost sledovat vývoj kresby až tak podrobně, a proto si velice cením nasbíraných poznatků o dětské kresbě.

Ve třídě máme zapsáno 28 dětí a z této skupiny jsem si vybrala čtyři děti předškolního věku, se kterými od února roku 2011 až po únor roku 2012 budu pracovat. Děti byly do této skupiny voleny tak, aby do základní školy odcházely nejdříve v roce 2012.

Práce se čtyřčlennou skupinou probíhala tak, že děti dostaly k dispozici bílý papír o velikosti A4 s pastelkami, voskovkami či fixy, pomocí níž kreslily obrázky na zadané téma. Vždy jsem se snažila s dětmi kreslit témata jim dobře známá nebo témata, která jsme poznávali v jednotlivých integrovaných blocích.

Budu se snažit popsat u jednotlivých dětí vývoj kresebného projevu, díky obrázkům, které nakreslily.

Tyto obrázky budou chronologicky řazené podle data, kdy kresba vznikla, a podle věku dítěte. Každý obrázek bude mít pořadové číslo a název.

7.4 Kritéria hodnocení

Kresba lidské postavy

- zaměřuji se především na detaily, které dítě postupně přidává a propracovává (zlepšuje kvalitu zpracování), či na chybění (nezobrazení) některých podstatných detailů, jak napojuje jednotlivé části těla, jaká je velikost postav a jejich proporce.

Barevnost obrázku

- zde budu sledovat, zda dítě dává přednost teplým, studeným či neutrálním odstínům barev, jejich kombinaci a intenzitu.

Rozlišení linie země - nebe

- jak dítě celkově nakládá s prostorem obrázku, využití a odklon od základní linie při tvorbě.

Doprovodné projevy při kresbě

- zda bylo dítě při kresbě netrpělivé, uspěchané, neklidné nebo naopak tvorba probíhala pečlivě a soustředěně, jeho chování a verbální projevy v průběhu kresby, spokojenost či pocit zklamání z výsledku.

7.5 Analýza výtvarného projevu

V této části se zaměřím na jednotlivé výtvarné činnosti s vybranými dětmi pro kasuistickou studii, budu jednotlivé obrázky porovnávat a sledovat výše stanovená kritéria.

7.5.1 Kazuistika č. 1

Simonka, (5;1 let)

Rodinná anamnéza:

Simonka žije v bytovém domě společně se svojí matkou a otcem, kteří jsou oba zdraví. Má o 3 roky mladší sestru. Matka je na mateřské dovolené a otec pracuje ve firmě s třísměnným provozem.

Osobní charakteristika:

Simonka je velice kamarádká, pečlivá a milá. Do mateřské školy nastoupila ve 3 letech a s adaptací na nové prostředí neměla žádné velké obtíže. Do všech nabízených aktivit se vždy s úsměvem zapojí a pokud je potřeba, vždy ráda pomůže jak kamarádům tak paní učitelce. Ráda pracuje v kolektivu dětí a při činnostech není problém udržet její pozornost.

Letošním rokem ukončí docházku do MŠ a věřím, že se úspěšně a bez velkých obtíží zvládne školní povinnosti.

Každé pondělí navštěvuje výtvarný kroužek Prstíček a vždy ve středu kroužek Hliněnky, kde se učí modelovat různé motivy z hlíny.

Vlastní kresebný projev:

Pravák, úchop je špetkový. Barevnost obrázků je vždy tvořena širokou paletou barev. Usoudila jsem, že ráda kreslí, jelikož v dopoledních i odpoledních hodinách tuto aktivitu vyhledává. Většina obrázků byla vždy vypracována na zadané téma, se kterým jsme s dětmi pracovali nebo na aktuální situaci, která ve školce nastala. Nejvíce Simonku bavily takové obrázky, na kterých mohla zobrazovat lidské postavy či zvířátka.

Obrázek má vždy dobře promyšlený a pečlivě zpracovaný.

Ráda pracuje s různým výtvarným materiálem, její výtvary jsou vždy velmi pěkné a detailně ozdobené.

Držení psacího náčiní je v pořádku bez viditelných obtíží.

Dalo by se říci, že kresba patří mezi jednu z neoblíbenějších činností Simonky. To byl také jeden z hlavních důvodů, proč jsem si jí do své studie vybrala.

Průběh výtvarné činnosti se Simonkou:

Obrázek č. 1, který je kreslen na téma „Moje rodina“ Simonka kreslila se zájmem. Zajímavé je, že na toto téma nakreslila tatínka, maminku a sebe. Nikde není zobrazena její mladší sestra. Zleva na obrázku stojí její maminka, která se usmívá, stejně jako tatínek stojící uprostřed. Vpravo zobrazuje sama sebe.

Na kresbě postavy jsou viditelné důležité detaily, které však nejsou na všech postavách stejné. Na jedné vidíme nos a na jiné není. To stejné můžeme říci o krku, prstech a uších.

Paže jsou dvojdímenzionální, připojeny k trupu na správném místě, počet prstů je prozatím nepřesný, délka trupu je větší než jeho šířka, nohy jsou téměř symetrické, postavy mají znázorněné oblečení.

Velikost postav je na celou výšku papíru, což by mohlo mít sklon k sebeprosazení.

Prozatím není rozlišena linie země - nebe, postavy se jakoby vznášejí.

Barevnost obrázku je velmi pestrá s kombinací teplých a studených odstínů.

Při kresbě byla Simonka po celou dobu soustředěná, bez výrazných doprovodných projevů.

Obrázek č.1: *Moje rodina; (18.3.2011; věk: 5; 2let)*

Obrázek č. 2. Poprosila jsem Simonku, jestli by mi mohla nakreslit obrázek na téma jara, jelikož pro nás bylo ve školce aktuální.

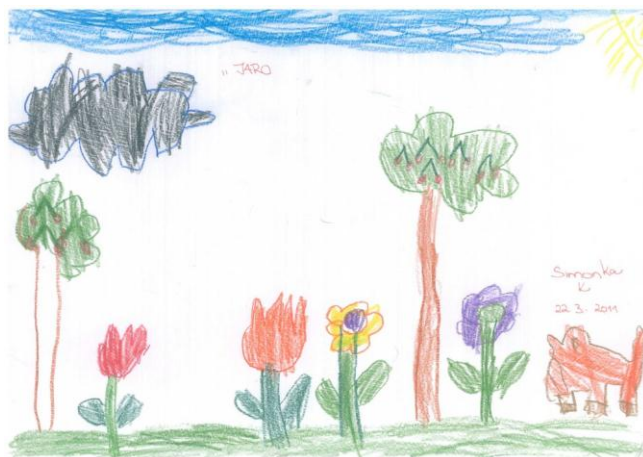
Zvolila formu rozkvetlé louky, na které vidíme jarní květiny a stromy se spoustou zralých třešní.

Je jasně viditelná linie země-nebe, kterou vytvořila pomocí správně umístěné spodní hrany obrázku symbolizující zelenou louku. Horní hrana má modrou barvu znázorňující nebe. Obrázek nám prosvětluje slunce umístěné v pravém horním rohu. Nepřehlédnutelný je černý mrak, o kterém jsem se po rozhovoru dozvěděla, že je tam proto, neboť přinese velký déšť. Vpravo dole Simonka umístila psa, kterého by si přála mít.

Zde již můžeme sledovat tendenci řadit jednotlivé předměty na dolní okraj obrázku.

Opět můžeme vidět pestrou barevnost, barvy jsou voleny tak, že téměř ve všech detailech odpovídají realitě.

V průběhu kresby byla uvolněná bez výrazného napětí a kresbu obrázku si užívala, pobrukovala si u ní písničku, kterou jsme se s dětmi učili. Z obrázku je cítit veselost z rozkvétající jarní louky.

Obrázek č. 2 : Jaro; (22.3.2011; věk: 5;2 let)

Za nějaký čas jsme zkusili kreslit různé druhy zvířátek. A tak vznikl **obrázek č. 3**. S. zvládla nakreslit čtyři druhy zvířat – prase, kočku, kysu a kozu. Vedle nich umístila postavu Ozzáka z televizního seriálu Comeback, a to protože s rodinou doma tento seriál sledují.

Jediná kočka stojí na zemi, jinak ostatní zvířátka jsou umístěna ve vzduchu. To Simonka udělala z důvodu, aby se jich tam vydalo co nejvíce.

Odklon od dolní linky do prostoru je velmi důležitý moment ve vývoji vnímání plochy obrázku.

Nad nimi v horní části výkresu je umístěna duha, na kterou z pravého horního rohu svítí sluníčko. Kresba duhy ostatní kamarády inspirovala tak, že jí vidíme na téměř všech obrázcích s tímto tématem.

Postavu, která stojí v levém spodním rohu, kreslila na závěr. Pozorovala jsem, že byla nakreslena ve velkém spěchu, a proto ve srovnání s předešlými postavami je méně propracovanější.

Teplé odstíny na tomto obrázku mají větší převahu, čímž upoutávají pozornost.

Obrázek č. 3: *Zvířátka; (12.4.2011; věk: 5;3 let)*

Po sedmi měsících jsme si znovu zadali téma „Moje rodina“ – **obrázek č. 4.** Za povšimnutí stojí to, že na prvním obrázku byla s rodiči zobrazena i Simonka a nyní tam stojí rodiče bez dcer. Zajímavé také je, že umístila svého otce na kopeček. Postavy jsou i nadále s jistotou zobrazovány diferencovaně s ohledem na pohlaví. Počet prstů je již správný a u obou postav nyní vidíme krk i nos. Rozlišení linie země-nebe je již dobře zakotveno. Větší část obrázku tvoří barvy studených odstínů.

Při kresbě byla Simonka veselá, broukala si písničku, a proto obrázek působí idylicky a velmi příjemným dojmem, na čemž se podílí i to, že se postavy i slunce usmívá.

Obrázek č. 4: *Moje rodina; (20.10.2011; věk: 5; 9 let)*

Na konci října jsme s dětmi vyzkoušeli nakreslit **obrázek č. 5** na téma podzimu. Simonka souhlasila jako první. Usadila se ke stolečku, vzala si papír a začala kreslit. Po celou dobu s nikým nemluvila, pouze se soustředila na výkres a u toho si kopala nohama. Když byl obrázek hotový, začala mi vyprávět o tom, co nakreslila. Na obrázku zobrazuje sebe, svého kamaráda a jeho maminku při opékání špekáčků.

Kresba postavy je i nadále na stejné úrovni. U dvou postav chybí správný počet prstů. Jelikož je Simonka na předchozím obrázku nakreslila správně u všech postav, budu i nadále sledovat, zda to byla chyba nepozornosti či zda je třeba tento detail i nadále vštěpovat do paměti.

Simonka začíná na obrázcích zobrazovat realitu tak, jak jí vidí, což vede k rozvoji poznávání a nástupu fáze konkrétního a logického myšlení.

Barevnost obrázku se velmi podobá těm předchozím.

Obrázek č. 5: Podzim, (25.10.2011; věk: 5;9 let)

Začátkem listopadu jsme si u nás ve školce s dětmi zorganizovali „Strašidelný den“-**obrázek č. 6**. Měli jsme strašidelné kostýmy, vařili jsme kouzelné lektvary, vyprávěli si strašidelné příběhy a zpívali si písničky o strašidlech, u kterých jsme si zatancovali.

Po odpočinku jsem dětem zadala, aby mi nakreslily nejhezčí zážitek z tohoto dne. Většinou jsem slyšela, že děti nevědí, jak to nakreslit nebo že to neumí. Simonka se jako jedna z mála hned usadila a pustila se do práce. Děti měly problém držet s daného tématu, což se jí netýkalo.

Z jejího výsledku byli všichni nadšeni.

Na obrázku vidíme strašidelný zámek, ve kterém bydlí kamarád Míša. Zaujalo mě, že se jí opravdu dobře podařilo vystihnout kostým, který v tento den měl kamarád Míša na sobě. Dále pak v horní části vidíme i strašidla, o kterých jsme si povídali básničky. Myslím, že se Simonce opravdu podařilo vystihnout atmosféru tohoto dne.

Nad kresbou je patrný podpis, který si sama vytvořila, a bylo na ní vidět, že má velkou radost z toho, že se umí podepsat.

Barevnost je zaměřena spíše na barvu neutrální, která vytváří tu správnou strašidelnou atmosféru.

Obrázek č. 6: *Strašidelný den, (3.11.2011, věk: 5;9 let)*

Tento **obrázek č. 7** jsme kreslili, když jsme se opět všichni společně sešli po vánočních prázdninách. Povídali jsme si o tom, co nám přinesl Ježíšek a o nejkrásnějším zážitku z Vánoc.

Děti dostali za úkol nakreslit nejoblíbenější vánoční dárek.

Obrázek je jako jediný tvořen fixy, vidíme na něm vánoční stromeček, u kterého leží dárek. Uvnitř je nakreslená stavebnice zvířátek v ZOO zahradě. Tento dárek Simonka nedostala od Ježíška doma, ale ve školce. Zřejmě tento dárek zobrazuje proto, že je to její neoblíbenější hračka, se kterou si vydrží hrát celé dopoledne.

Strom je nakreslen podle reality, má správnou barvu, a jelikož je vánoční, správně ho nazdobila ozdobami.

Dále si můžeme všimnout transparentnosti, která se vyznačuje tím, že vidíme to, co je uvnitř domečku. Toto stádium je typický pro určitý stupeň výtvarného zobrazování. S transparentností děti podle R. Davida začínají kolem 7 až 9 let.

Obrázek č.7: Vánoce,(3.1.2012, věk: 6 let)

Shrnutí:

Výtvarný projev a jeho proměny byly u Simonky sledovány od 5 let a 1 měsíce do 6 let a 1 měsíce, tedy po dobu jednoho roku.

Simonka je schopná rozlišit jednotlivé znaky předmětu a při kreslení využívá prostor celého obrázku, který je stále propracovanější a zdobnější.

Na obrázcích je dobře vidět, že již bez obtíží zvládá rozlišení linie země - nebe.

Jako velký pokrok vidím to, že její postavy na téměř všech kresbách obsahují detaily, které jsou pro zobrazení lidské postavy důležité, napojení jednotlivých částí těla je odpovídající jejímu věku a velikost postav je přiměřená k formátu papíru.

Kresba je tvořena z nepřerušovaných stop bez výrazného přetahování.

Z barevnosti obrázků lze hádat patrnou veselost a hravost z kreselní, využívá širokou paletu barev s kombinací teplých i studených odstínů.

Simonka je ve fázi konkrétního logického myšlení, kdy dokáže zobrazit realitu tak, jak jí vidí.

Kresby jsou nápadité a obsahově bohaté, odpovídají jejímu věku.

7.5.2 Kazuistika č. 2

Lenička, (4;3let)

Rodinná anamnéza:

Lenička žije společně se svojí matkou a otcem v rodinném domě, nedaleko od MŠ. Má o dva roky staršího bratra, který stejně jako ona navštěvoval naši třídu v MŠ.

Oba rodiče jsou zaměstnání v rodinné firmě.

Osobní charakteristika:

Nástup do MŠ zvládla bez velkých obtíží. Do všeho se ráda zapojí a už od malička byla velice zvědavá a aktivní.

Lenička je velmi šikovná, kamarádká, pečlivá a ochotná pomáhat kamarádům.

Není vůdčí typ, spíše se přizpůsobuje dané situaci či hře. Ráda si hraje ve stejné skupině kamarádů.

Do ZŠ bude odcházet v roce 2013, kdy dovrší věku vhodného pro zahájení školní docházky.

Vlastní kresebný projev:

Pravák, úchop tužky je správný, bez křečovitého projevu.

Vždy se drží daného tématu, promyslí si, jak a co bude nakresleno. Většinou si dopředu vybere i barvy pastelky, které si položí vedle výkresu a pustí se do práce.

Kresbu vyhledává spíše v dopoledních hodinách, zapojuje se se zájmem do všech výtvarných aktivit.

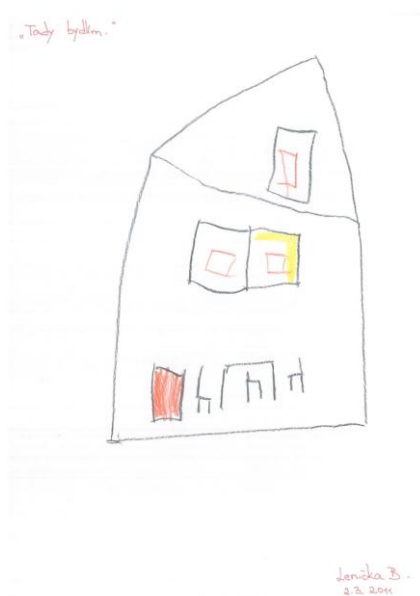
Průběh výtvarné činnosti s dívkou Leničkou:

Obrázek č. 8 vznikl na zadané téma „Tady bydlím“. Lenička nakreslila velký dům uprostřed výkresu bez jakéhokoliv okolí a cesty k němu.

Okna jsou otevřena, dveře na domě nechybí a začíná se zde projevovat tzv. transparence, kdy dítě zobrazuje vnitřek domu.

Obrázek byl nakreslen velice rychle, o čemž vypovídá to, že je obrázek tvořen pouze obrysem. Není vidět rozlišení linie země - nebe, neboť dům stojí ve vzduchu.

Kresba působí spíše nevýrazně a obsahově chudě, což může být způsobeno únavou, nezájmem či nedostatečnou motivací z mojí strany.

Obrázek č. 8: *Tady bydlím, (2.3.2011, věk: 4;4let)*

Další zadání bylo na téma „Moje rodina“, ve kterém se předpokládá, že budou zobrazeni členové rodiny. Oproti prvnímu obrázku jde vidět, že toto téma bylo pro Leničku zajímavější.

Začala kresbou hlav a poté dokončovala jednotlivé části těla. Jedná se o kombinaci jednorozměrné a dvojrozměrné kresby.

Ve spodní části obrázku je znázorněná Lenička s jejím bratrem a nad nimi stojí jejich otec a matka. V pravém dolním rohu je nakreslený jejich domeček.

Na hlavě již jsou všechny detaily, co by tam měly být – oči, nos, ústa, vlasy, uši. Krk má naznačen rovnou čarou, ke které je připojeno břicho s končetinami. Paže se správným počtem prstů jsou znázorněny pouze na dvou postavách. Na konci chodidel vidíme naznačené boty. Pro obrys těla zvolila pastelku černou a teprve poté se zaměřila na ostatní barvy.

Postavám nakreslila velmi výrazné a barevně vykreslené uši, stejně jako jejich bříska.

Modrou čarou nahoře je naznačené nebe a červenou čarou dole je naznačená země.

Celková barevnost obrázku je přiměřeně volena. Využití barev je rovnoměrné bez výraznějších projevů.

Kresbu Lenička tvořila pečlivě a promyšleně.

Obrázek č. 9: Moje rodina (18.3.2011, věk: 4;4let)

Ke konci března děti dostaly za úkol nakreslit **obrázek č. 10** na téma „Jaro“.

Lenička si před kresbou vybrala barvy pastelky, které budu potřebovat, a poté začala kreslit. Průběh kresby byl opět poněkud rychlý.

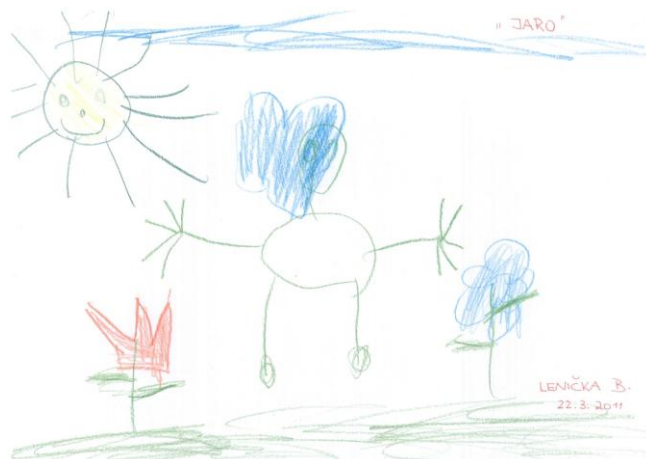
Začíná se tu zobrazovat postupné řazení na spodní linii obrázku.

Ve spodní části obrázku nakreslila zelenou barvou trávu, na které vyrostly dvě květiny. Nad nimi vytvořila modrý mrak, přes který pak dokreslovala postavu. Při rozhovoru jsem se ptala: „Kdo stojí na té krásně rozkvetlé louce?“, odpověděla mi: „Nevím“. To mě však nepřekvapilo, jelikož Lenička často nedokáže vyjádřit, co nebo koho můžeme na obrázku vidět.

Úroveň kresby postavy prozatím o moc nepostoupila. Tělo se velmi podobá předešlému obrázku. Postavu kreslila úplně na závěr, a proto jí možná nezbývaly již síly k tomu, aby se věnovala přílišným detailům.

V levém horním okraji prosvětluje obrázek sluníčko, které je správně umístěno u modrého nebe.

Obrázek má převahu modré a zelené barvy, díky kterým se jasně jeví správné rozlišení linie země - nebe. Celkově barevnost působí uklidňujícím dojmem.

Obrázek č. 10: *Jaro*, (22.3.2011, věk: 4;4 let)

Když jsme se po prázdninách vrátili všichni do školky a začal nám podzim, vytvořili jsme **obrázek č. 11.** za pomoci voskovek.

Na tomto obrázku mě velice zaujalo, jak Lenička celou plochu výkresu zaplnila.

Zaměřila se na typické znaky podzimu: ovoce a zeleninu, létajícího draka, ovocné stromy, které mají správně umístěnou korunu stromu a kmen svisle dolů.

Obrázek je tvořen dvojrozměrně a bez výrazného přetahování při vykreslování.

Předměty řadí na spodní okraj výkresu bez naznačení linie země. Trochu to vypadá, jako by se vše vznášelo.

Barevnost a způsob rozmístění předmětů na obrázku je velmi pěkný. Barvy jsou kombinované z teplých i studených odstínů, které vytváří podzimní náladu.

Obrázek č. 11: Podzim, (27.9.2011, věk: 4;10let)

Leničky dojmy ze Strašidelného dne divíme na **obrázku č. 12.**

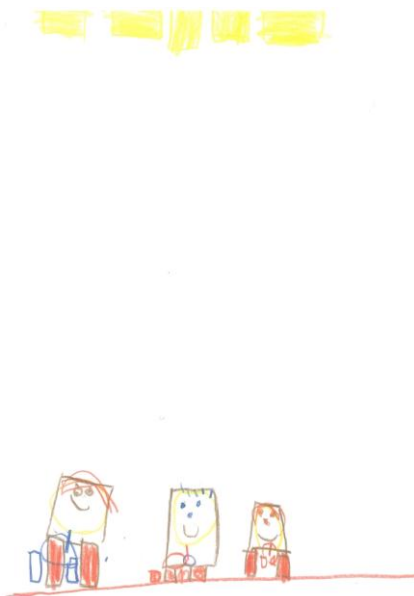
Nejprve jsem si nebyla jistá, zda Lenička pochopila správně zadání pro kresbu tohoto obrázku, rozhovoru jsem však věděla, že ano. Nejhezčí zážitek z tohoto dne byl pro ní ten, kdy jsme společně hráli hru „Židličkovanou“. Tuto hru na naší třídě hraje poměrně často, a proto jsem byla celkem překvapená, že nakreslila právě toto.

Ve spodní části vidíme Leničku a její dva kamarády, kteří sedí spolu s ní na židličkách. Kolem hlav mají nakreslené čtverce, které značí podle Leničky masky. Obrázek nám

prosvětlují světla v horní části obrázku, což nakreslila tak, jak je to ve skutečnosti. Objevuje se zde nástup konkrétního myšlení.

Zobrazené postavy jsou spíše malé velikosti, což by mohlo vést k pocitu nejistoty až úzkosti.

Barevnost obrázku je stále na stejné úrovni. Lenička pro zpracování nevyužila širokou paletu barev.

Obrázek č. 12: *Strašidelný den, (3.11.2011, věk: 4;11let)*

Obrázek č. 13 nám zobrazuje to, co se Leničce nejvíce líbilo na Vánocích.

Všechny předměty obrázku jsou umístěné v horní části výkresu – vánoční stromeček, panenka Deniska, jejich domeček a něco, co neví Lenička, co je. Není ani náznakem nakresleno rozvržení obrázku pomocí dvou linií země - nebe.

Velmi se mi líbí znázornění stromu, který má i nazdobený ozdobami. Správně rozlišuje již ovocné a jehličnaté stromy.

Když se dívám zleva doprava, tak mi přijde, jako by se jednotlivé části obrázku začínaly zmenšovat.

Postava panenky je na mnohem nižší úrovni než postavy předešlé.

I tento obrázek byl nakreslen poněkud rychle a možná z tohoto důvodu vidíme, že plocha obrázku není zrovna dobře rozvržená. Působí prázdně a bez výraznějšího propracování.

Obrázek č. 13: *Vánoce, (4.1.2012, věk: 5;2let)*

Shrnutí kreseb

Výtvarný projev a jeho proměny byly u Leničky sledovány od 4 let a 3 měsíců do 5 let a 3 měsíců, tedy jeden celý rok.

Můj celkový dojem z obrázků je takový, že dochází k postupnému zmenšování. Dříve mívala plochu obrázků téměř zaplněnou, a když se dívám na posední dva, které byly kresleny nedávno, mám pocit, že předměty jsou stále menší a menší.

Na některých obrázcích můžeme vidět správné rozlišení linie země - nebe a na jiných téměř vše létá ve vzduchu.

Obrázek je tvořen nepřerušovanou stopu, vykreslení zobrazovaných předmětů je bez výrazného přetahování.

Na všech obrázcích vidíme kombinaci teplých a studených odstínů.

Zdá se, jako by nedokázala vždy svůj úmysl v kresbě realizovat. Bude to nejspíš tím, že často nakreslí něco, o čem nedokáže povídat či to popsat.

Snaží se kreslit to, co o daném předmětu ví, což vede k nástupu fáze konkrétního myšlení.

Kresby nejsou až tak obsahově bohaté, celková kompozice díla není rozvržena na celou plochu obrázků, stopa je však nepřerušovaná a koordinovaná.

7.5.3 Kazuistika č. 3

Ondra; (4;9let)

Rodinná anamnéza

Ondra žije v panelovém domě se svojí matkou a čtyřmi sourozenci. Všechny děti jsou vychovávané matkou a jejím přítelem, který není otec ani jednoho z nich. Děti ho však mají rádi a považují ho za svého tátu. Výchovu pěti dětí oba dva zvládají dobře.

Celkový zdravotní stav rodiny je dobrý. Všichni jsou velmi slušní a přívětiví.

Osobní charakteristika

Nástup do školky mu nedělal žádné velké potíže, jelikož na třídě měl svého staršího bratra, který ho do kolektivu dětí pěkně zapojil.

Ondra je velmi živé dítě, které rádo organizuje formu hry a činnosti během pobytu ve školce. Je rád, když je vše tak, jak chce on, ale když je potřeba, tak umí i ustoupit. Toto mu ze začátku dělalo opravdu velký problém, myslím, že to bylo i tím, že je ze všech sourozenců nejmladší a všichni dělali většinou to, co si Ondra vymyslí.

Ondra je věkově dítě, které by mohlo nastoupit do školy, ale prozatím to vypadá tak, že dostane odklad od školky docházky. S tímto rozhodnutím souhlasím i já. Ondra je ještě velmi hravé dítě a neudrží dlouho pozornost. Ještě jeden rok v mateřské škole by mu jistě prospěl, aby jeho nástup do školy byl úspěšný.

Vlastní kresebný projev

Pravák, který má správné držení psacího náčiní.

Kresbu vyhledává, pokud přijde brzy ráno do školky a nemá tam prozatím kamarády, se kterými by si mohl hrát. Nebo naopak když ze školky odchází mezi posledními dětmi. Přednost před kresbou na volné téma dává spíše pracovním listům či omalovánkám.

Během kresby je vždy s výsledkem nespokojený. Často otáčí papír a začíná znovu a znovu s tím, že se mu to nepovedlo. Tento problém u něj nevidám tehdy, když se něco vyrábí či vystřihuje. Jakmile v ruce drží pastelky, fixy nebo voskové pastely objevují se znovu projevy nespokojenosti.

Průběh výtvarné činnosti s Ondrou:

Obrázek č. 14 Ondra nakreslil, když se měl zamyslet a poté nakreslit dům, ve kterém žije se svojí rodinou.

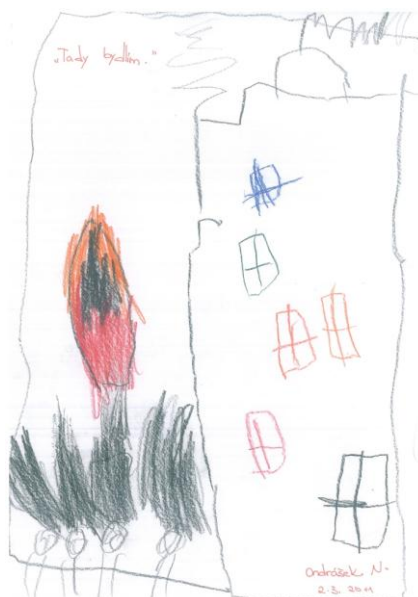
Dům, který nakreslil, vzhledově odpovídá panelové domu, ve kterém ve skutečnosti bydlí. Dům je tvořen obrysově černou pastelkou. Na domě vidíme komín, z něhož vychází kouř, a barevná zavřená okna. Chybí nám tu dveře, cesta k domu a nějaké okolí.

Na levé spodní straně obrázku jsou znázorněny čtyři postavy, které jsou podle Ondry jeho sourozenci. Postavy jsou ve stádiu hlavonožců s detailem očí a vlasů, které jsou nakresleny důrazně. Nad nimi zobrazil něco, co mi nedokázal popsat. Ani já, když se na to dívám, nedokážu si představit a odhadnout, co tím myslel.

Na obrázku postrádám určitou veselost, jelikož je obrázek tvořen dosti ponuře.

Převaha barev je orientována na kombinaci černé a červené.

Celý obrázek obtáhl po kraji výkresu, což však nenahrazuje linii země - nebe. Pro kresbu využil celou plochu obrázku.

Obrázek č. 14: *Tady bydlím*, (2.3.2011, věk: 4;10let)

I Ondra si vyzkoušel nakreslit obrázek na téma „Jaro“ – **obrázek č. 15.**

Tento obrázek je vytvořen převážně nestejnými čarami, kterými zobrazuje trávu, květiny, stromy, slunce i nebe. Je jasně viditelná nepřesnost a grafomotorická neobratnost.

Nejprve začal vytvářet barevné květiny, které se dobře rozlišují. Hnědou pastelkou začal kreslit kmeny stromů úplně stejným způsobem, jak vidíme stonky květin. Správně jim pak zelenou barvou dokreslil koruny. A poté již ve velké rychlosti dodělal v horní části obrázku modré nebe a ve spodní části obrázku zelenou trávu. Obrázek se dosti podobá jaru, které nakreslila dívka Simonka, jelikož při kresbě seděl Ondra vedle ní.

Když měl obrázek takto hotový, chvíli nad ním seděl a přemýšlel. Vzal žlutou barvu a dodělal slunce.

V porovnání s prvním obrázkem je paleta barev pestřejší a veselejší.

Obrázek č. 15: *Jaro*, (22.3.2011, věk: 4;10let)

Dorazil podzim – **obrázek č. 16**, a tak jsme si ho nakreslili. Ondra pro tuto kresbu použil voskové pastely.

Při této kresbě byl velmi neklidný, neustále odváděl rozhovor jiným směrem a chtěl být první hotový, což se mu povedlo. To je možná ten důvod, proč kresba působí na první dojem dosti chaoticky.

Obrázek je kreslen na druhý pokus. Nejprve si přes celý výkres nakreslil veliké slunce, které se mu však nelíbilo, protože se podíval ke kamarádům, co nakreslili oni. Slunce přeškrtnl, otočil list papíru a nakreslil již zobrazený výtvar.

Na tomto obrázku se začínají zobrazovat kulaté tvary, které jsou čárovým tahem vykresleny.

Po dokončení mi vyprávěl o tom, co nakreslil. Ve spodní a pravé části vidíme červená jablíčka, uprostřed létajícího draka, vlevo nahoře potkana a slunce, což vypovídá o tom, že se drží zadaného tématu.

Při pohledu na obrázek vidíme převahu červené barvy, která by nám mohla značit nedostatek kontroly nad svými emocemi.

Z tohoto obrázku lze usuzovat nedostatek kresebných dovedností spojených s hyperaktivitou.

Obrázek č. 16: *Podzim (27.9.2011, věk:5;4let)*

Když přišlo téma *Moje rodina* – **obrázek č. 17**, těšila jsem se na výtvar od tohoto chlapečka, jelikož je z velké rodiny, a byla jsem opravdu napnutá, koho nakreslí.

Když mi obrázek donesl, stály tam nakreslené tři postavy. Zleva stojící tatínek, uprostřed Ondra a zprava jeho maminka. Postavy jsou znázorněné jednorozměrně v kombinaci s dvojrozměrným zobrazením.

Nedalo mi to a zeptala jsem se, proč nenakreslil sourozence. Chvilku se na obrázek díval a vzal si ho zpět ke stolu. Když mi ho potom donesl, vysvětlil mi, že nakreslil ještě sestru, ale víc by se jich tam nevešlo.

Líbilo se mi, že jsem pomocí zdůrazněných vlasů rozeznala, kdo je dívka a kdo chlapec.

Ondra postavám nakreslit krk, tělo a nohy, které naznačil rovnou čarou bez ukončení pomocí náznaku bot. Různými barvami postavy oblékl, ale zapomněl na velmi důležitý detail a to jsou celé ruce, je to však velký pokrok od stádia hlavonožce.

Na tomto obrázku oproti předešlému vidíme převahu studených odstínů modré a zelené barvy. Na oblečení postavy využil širší paletu barev.

Celá jeho rodina je umístěna na zelené trávě, jedná se o první náznak rozpoznání linie země - nebe.

Za povšimnutí stojí to, že na těle Ondry a jeho matky je zobrazen pupík. To může být symbolem spojení matky a dítěte.

Při kresbě byl spíše klidný a soustředěný, bez výrazných doprovodných projevů.

Grafomotorický projev začíná být propracovanější, kresba obsahuje více detailů, které jsou i nadále zpracovány nesouměrnými čarami.

Obrázek č. 17: *Moje rodina, (25.10.2011, věk: 5;5 let)*

Obrázek č. 18 („Strašidelný den“) nepatří mezi Ondrovy oblíbené. U tohoto obrázku byl nejvíc kritický a stále nespokojený. Obrázek byl kreslen na čtvrtý pokus. Z toho ty první tři by se daly přirovnat ke čmáranicím.

Bylo pro něj velmi obtížné držet se zadaného tématu a realizovat svůj záměr.

Jako výsledek vidíme ve spodní části obrázku hlavu, která má oči a pusku, tělo a nohy. Postava ve srovnání s předchozím obrázkem nedošla k žádnému zlepšení, spíše naopak. Teď chybí vlasy, nos, krk a oblečení.

Na hlavě má nasazený igelitový pytlík s vrtulí.

Vysvětlil mi, že je to létající muž, který sbírá zlobivé děti.

Jelikož se Ondrovi nedařilo ve třech předchozích obrázcích, byl zřejmě nervózní, a proto obrázek dopadlo takto. Domnívám se, že by žádné z dětí nemělo dostatečnou motivaci k pokračování díla, kdyby začínaly čtvrtý obrázek. A proto jsem ráda, že to dopadlo tak, jak to dopadlo.

Plocha obrázku je zaplněná za pomoci vícebarevné pastelky.

Obrázek č. 18: *Strašidelný den, (3.11.2011, věk: 5;6let)*

Shrnutí kreseb

Výtvarný projev a jeho proměny byly u Ondry sledovány od 4 let a 9 měsíců do 5 let a 9 měsíců.

Když se dívám na tyto obrázky, přijde mi, jako kdyby mezi nimi nebyl žádný časový rozdíl.

Nedokáže zobrazit realitu tak, jak jí vidí, což nevede k rozvoji poznávání a nástupu fáze konkrétního a logického myšlení.

Domnívám se, že zde k žádnému velkému pokroku nedošlo a to, že by měl Ondra dostat odklad od školní docházky, mi přijde jako rozumné.

V čem by se dal dle mého názoru najít alespoň malý pokrok, je způsob kresby očí. Dříve oči byly znázorněny rovnou čarou, nyní jsou kulaté s tečkou uprostřed.

Rozlišení linie země - nebe Ondra ne vždy nerozlišuje.

Dává přednost zelené, modré a červené barvě, kterými kreslí většinu obrázků. Málo na který předmět má přiřazenou barvu tak, jak je to ve skutečnosti.

Pohyby psacím náčiním jsou přerušované, nekoordinované. Grafomotorický projev je i nadále dosti neobratný, což nevede ke zlepšení koordinace.

Lze soudit, že jeho výtvarný projev je na nižší úrovni, než je jeho věk.

V kresbě můžeme sledovat nápadnou odlišnost od reality, která může být důsledkem nedostatečných kresebných dovedností.

Chaos v kresbách může značit hyperaktivitu.

7.5.4 Kazuistika č. 4.

Tobiáš; (5;2let)

Rodinná anamnéza

Tobiáš bydlí se svojí matkou, otcem a mladší sestrou v městském bytě. Rodiče obou dětí se spolu podílí na jejich výchově a zabezpečení i přesto, že nejsou manželé.

Otec je zaměstnaný a matka je mateřské dovolené s jeho mladší sestrou.

Osobní charakteristika

Velmi šikovný, pečlivý chlapec, který vyhledává výtvarné, rozumové a pohybové aktivity.

Jeho pozornost je na úrovni školních dětí.

Letošním rokem by měl zahájit povinnou školní docházku. Jediným problémem, který mu to zřejmě znepríjemní, bude jeho výslovnost, která není na dobré úrovni. V současné době navštěvuje logopeda, bohužel zatím žádné zlepšení nevnímám.

Vlastní kresebný projev

Kresba patří mezi jeho neoblíbenější činnosti. Na obrázcích je to zřejmé, jelikož se mu tam objevují velmi pěkné prvky, které si za chvíli ukážeme.

Při kresbě je velice soustředěný a nenechá se nikým vyrušit. Skončí teprve tehdy, až je obrázek celý hotový.

Průběh výtvarné činnosti s chlapcem Tobiášem:

Tobiáš jevil velký zájem o nakreslení obrázku na téma „Podzim“ – **obrázek č. 19**. Po celou dobu kreslení s nikým nemluvil, jen se soustředil na kresbu.

Na obrázku jsou zobrazeny prvky, které se týkají charakteristických znaků podzimu – jabloň, hrušky, létající drak, traktor...

V pravém horním rohu umístil sluníčko, které nám prosvětluje obrázek, pod ním vidíme stát dům, u kterého je zaparkovaný traktor. Přímě nad ním létá drak a modré letadlo.

Na levé straně stojí ovocný strom, na který nakreslil jak jablka, tak hrušky. Ptala jsem se, zda si myslí, že jablka a hrušky zrají na stejném stromě, a on mi vysvětlil, že se mu tam druhý strom už nevešel, tak je musel nakreslit spolu na tento strom. Některé části obrázku jsou vykreslené bez viditelného přetahování a některé jsou tvořeny pouze obrysově.

Na obrázku vidíme řazení na spodní hraně obrázku, prozatím bez znázornění linie země - nebe.

Barevnost obrázku je orientovaná spíše na teplé barvy.

Obrázek č. 19: Podzim, (27.9.2011, věk:5;9let)

Obrázek č. 20 je kreslen na téma „Moje rodina“.

Tobiáš se rozhodl, že nakreslí zleva svého tatínka, vedle něho maminku a sebe. Na pravé části výkresu zobrazuje jejich dům. Zajímalo mě, kde je jeho mladší sestra. Na to mi hned odpověděl: „ U maminky v bříšku.“

Při pohledu na kresbu postavy vidíme dvojdímní znázornění krku, trupu, paží i dolních končetin.

Největší postava má znázorněná chodidla, která na ostatních postavách nevidíme. Zcela úplně chybí znázornění prstů.

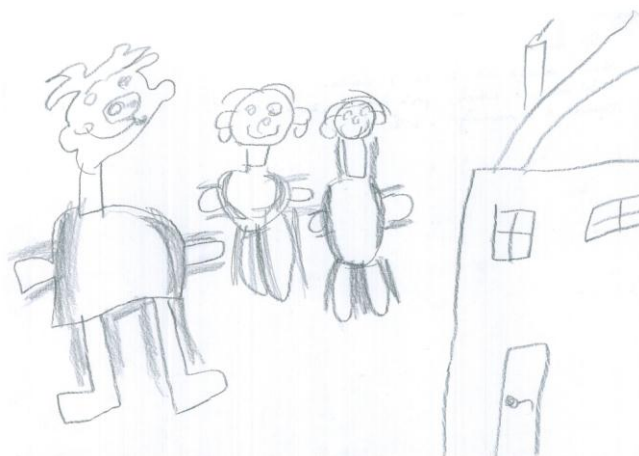
Na hlavě postavy se objevují detaily, jako jsou oči, nos, ústa, uši a vlasy. U prostřední postavy, která nám znázorňuje maminku, můžeme vidět i náušnice.

Velmi mne zaujalo, jak znázorňuje postavám nos. Tento způsob uvidíme i na dalších jeho výtvořech.

Dům stojící na pravé straně obsahuje dveře s klikou, zavřená okna, střechu i s komínem.

Prozatím i nadále nezobrazuje sledovanou linii, postavy jsou rozmístěné po ploše výkresu.

Obrázek působí vystínovaným dojmem, který Toboš vytvořil za pomoci černé pastelky.

Obrázek č. 20: *Moje rodina, (25.10.2011, věk: 5;10 let)*

Na téma „Strašidelný den“ – **obrázek č. 21** Tobiáš nakreslil svojí maminku, která drží v ruce dýni a jde s ní domů.

Tento obrázek je kreslen na druhý pokus, jelikož ten první nebyl tak, jak si představoval, otočil list papíru a začal znovu. Při srovnání však vypadal dosti podobně jako tento.

Postava obsahuje stejné detaily jako ty předchozí. Přibylo nám však zobrazení neadekvátního počtu prstů, dále je pak postava oblečená s detailem prsou a pupíku. Opět nám pupík může symbolizovat spojení s matkou.

Dům lze přirovnat k domu z obrázku č. 20. Jediný rozdíl je ten, že je zobrazen na levé straně.

K černě vytvořeným obrysům připadá i barvu červenou, kterou využívá na vykreslení.

Obrázek č. 21: *Strašidelný den, (3.11.2011, věk: 5;11let)*

Poprosila jsem Tobiáška, zda by mi nakreslil **obrázek č. 22**, kde by se měl objevit nejhezčí zážitek z Vánoc.

Souhlasil a hned se pustil do kreslení. Nejprve začal domem, pak vedle něj nakreslil dva stromy a nahoru nad ně svůj nejmilejší dárek od Ježíška.

Poté začal obrázek dozdobovat mrakem a vločkami.

Když mi obrázek přinesl, velice mě zaujaly ty dva stromy. Vysvětlil mi, proč je tímto způsobem nakresli. Ten strom na pravé části obrázku je totiž skácený a ten uprostřed je ten, který mají doma nazdobený.

Správně se zaměřil na rozlišení linie země.

Barevnost obrázků je oproti předchozím značně veselejší i přes převahu studených odstínů.

Obrázek č. 22: *Vánoce, (4.1.2012, věk: 6;11let)*

Shrnutí kreseb

Výtvarný projev a jeho proměny byly u Tobiáška sledovány od 5 let a 2 měsíců do 6 let a 2 měsíců.

Tobiáškovy obrázky mají vždy dobrý nápad, co se týče detailů, barevnosti tak i toho, že dokáže obrázky slovně rozvést.

Celková kompozice díla je vždy rozvržena na celou plochu obrázku, na konci studie můžeme sledovat správné rozlišení linie země - nebe.

U obrázků dochází k postupnému rozšiřování a používání různých barev. Nejprve byly tvořeny většinou obrysově černou barvou a nyní jsou obrázky více barevné. Působí mnohem pozitivněji. Vždy svůj úmysl v kresbě dokáže realizovat, snaží se zobrazit co nejvíce informací, které doplní komentářem.

U Tobiáška během kresby docházelo k postupnému uvolňování a snižování napětí a nejistoty.

Stopa kresby je nepřerušovaná a koordinovaná. Vývoj chlapce značně pokročil, v jeho kresbě prozatím chybí zobrazení pohybu a profilu. Dokáže se však zaměřit a propracovat detaily celkové kompozice.

Postupně dochází k rozvoji poznávání a nástupu fáze konkrétního a logického myšlení.

Kresba odpovídá jeho věku.

7.6 Celkové shrnutí

U každého dítěte je možné vidět ukázkou obrázků z jeho nejvýraznější tvorby. Obrázky jsou vždy vybírané se stejným tématem, pro jejich lepší porovnání.

Nyní uvádím odpovědi na výzkumné otázky:

V čem dítě udělalo největší pokrok v průběhu jednoho roku?

Jako největší pokrok vidím u dětí ten, že se zlepšil celkový výtvarný projev obzvláště v kompozici díla a jeho barevnosti. U tří dětí ze čtyř je vidět, že již mají dobře zvládnutou linii země - nebe, zvládají zobrazení více detailů bez závažnějších grafomotorických obtíží a dále se viditelně zlepšují ve zpracování lidských postav. U těchto dětí postupně docházelo k rozvoji poznávání, konkrétního a logického myšlení, tvořivosti a trpělivosti.

U žádného z dětí nejsou vidět jemné ani váhavé čáry. U chlapce Ondry převažují spíše čáry nekontrolovatelné, což může být projevem hyperaktivity a neklidnosti.

Na některých obrázcích jde vidět, že děti mají tendenci opakovat v kresbě jednoduché a již osvojené tvary, jako jsou například čáry naznačující vlasy apod.

Je viditelný rozdíl ve vývoji kresby u dívek a chlapců?

Obě dívky a Tobiáš jsou v kresbě stabilnější než Ondra. Nedá se však říci, že by byl jednoznačně viditelný rozdíl ve výtvarném projevu u chlapců či dívků.

V kazuistické studii vyšlo, že dívka Simonka a chlapec Tobiáš mohou být ve studii na srovnatelné úrovni.

Grafomotoricky jsou děti na vyspělejší úrovni než chlapec Ondra. U něj jsou značně viditelné rozdíly ve vývoji výtvarného projevu, jelikož nedošlo k žádnému výraznému pokroku.

V jakých aspektech, elementech a attributech se kresba lidské postavy v tomto věku zlepšuje?

Kresba lidské postavy je na viditelně lepší úrovni než na počátku studie. Tři děti mají zažité detaily hlavy, kreslí krk, trup a prsty, což jsou důležité detaily. Napojení jednotlivých částí těla bylo u tří dětí již dobře viditelné na začátku studie, postupně však docházelo k lepšímu propracování. Tyto děti zvládají jednotlivé postavy diferencovaně obléci. U chlapce Tobiáše můžeme vidět velice pěkné detaily, jako jsou náušnice a pupík, který může být symbolem spojení s matkou.

Ondra je spíše na nižší úrovni v zobrazení postavy, jelikož jsou pouze jednoduše propracovány. Neklade důraz za detaily a jejich zobrazení.

Postavy jsou kreslené bez profilu a pohybu, což odpovídá této vývojové etapě.

Proměňuje se barevnost obrázků z hlediska teplých, studených a neutrálních odstínů?

Při porovnávání obrázků vyšlo, že nejširší paletu barev užívá dívka Simonka, u které se objevuje ve všech obrázcích kombinace teplých a studených odstínů, se kterými pracuje bez obtíží. Její obrázky tak působí velmi harmonicky. Dívka Lenička kombinuje také různé odstíny barev, její obrázky však nepůsobí natolik vesele. Oba chlapci nejprve ke zpracování obrázku používají převážně neutrální barvy a to především černou. Nepřítomnost barev by mohlo prozrazovat citovou prázdnotu či asociální tendenci. Viditelnost a odstín barev specifikují hodnoty jednotlivých částí obrázku. Chlapec Tobiáš však v průběhu studie svoji paletu barev postupně rozšiřuje a na konci můžeme vidět kombinaci modré a zelené. Tyto barvy mohou značit kontrolu nad svými emocemi a v šesti letech i dobrou adaptaci. Chlapec Ondra nikoliv. Jeho používání a spojování barev je spíše někdy šokující a chaotické.

U Leničky a Ondry některé obrázky působí spíše pochmurným dojmem bez zájmu.

Při používání barev se ani jedno z dětí nenechalo unést svým nevědomím, které by vypovědělo něco o jejich osobnosti a myšlení.

Extrovertní děti dávají přednost barvám jako je červená, oranžová a žlutá. S tímto mohou souhlasit, jelikož tyto barvy preferují Ondra se Simonkou a těmito dětem extroverze

odpovídá. Naopak u Leničky a Tobiáše vidíme spíše barvy zelené a modré, což vypovídá spíše o introvertním chování.

Jak děti nakládají s prostorem obrázku, rozlišují linii země a nebe?

Základ prostorového pořadí můžeme u dětí vidět brzy po zahájení studie, jelikož začínají dolejší okraj papíru považovat za jakousi zemi. Konflikt vidíme například v tom, že dívka Simonka potřebovala na obrázku zobrazit více zvířat, než se jí tam řazením mohlo vyjít, a proto některé „létají“.

Velmi zajímavé je i to, že Simonka jako jediná z dětí naznačuje při kresbě horizont, kterým ukazuje nerovnoměrnost terénu.

U obou dívek můžeme vidět transparenci, kterou využívají při kresbě domů, a plošné uspořádání objemu, jenž vytvořil jeden celek. U dívky Simonky se vyskytuje silná představivost podnětená knižními ilustracemi – viz. obrázek č. 6.

Děti zobrazují na obrázku to, co o daném předmětu ví a co je zajímavá, čímž vzniká kresba něčeho konkrétního čili symbolické zobrazení skutečnosti.

Nedochází k výraznému vertikálnímu či horizontálnímu sklápění roviny.

Rozlišení linie země - nebe bývá naznačeno spíše lehkým začaráním, což zdůrazňuje její existenci.

Děti se vždy se snahou vypořádaly s danou plochou výkresu, ke které přistupovaly tvořivě a s rozumnou kontrolou.

7.7 Závěr výzkumné části

K největšímu pokroku ve vývoji výtvarného projevu došlo u tří dětí ve zobrazování lidských postav, díky detailům a proporcím postavy, dále pak v práci s prostorem výkresu a jeho uspořádání. Tyto děti projevují znaky symbolického zobrazení skutečnosti, vizuální paměti a představivosti.

Mezi znaky, které si děti osvojily, patří především lineárnost, ucelenost a uzavřenost. Děti dobře vytváří určitý způsob zobrazení jednotlivých věcí a postav, k tomuto schématu se vrací a opakují ho. V některých detailech se objevuje zvětšení, což symbolizuje důležitost dané postavy či předmětu.

U dívky Simonky je vidět zdobení, čímž projevuje radost ze zvládnutí určité linie a tvarů. Také je zde pozorována transparentnost, základ prostorového řazení, horizont a dokonalejší propracování postav.

Lenička prozatím nedokáže vždy svůj úmysl v kresbě realizovat a prostorově uspořádat. Kresby nejsou obsahově bohaté a prostor výkresu není plně využit. Toto vidíme obzvláště ke konci studie, kdy je viditelné zmenšování všech předmětů, což mohlo být způsobeno únavou či nezájmem k určitému tématu.

U chlapce Ondry pozoruji určitou divokost v kresbách, která se projevuje čáráním a neuspořádáním. Kresby působí dosti chaoticky, což může být znakem hyperaktivity. Je jasně viditelná grafomotorická neobratnost a roztěkanost. I přesto, že kresby začínají působit jistěji, má chlapec při kresbě problém se sebedůvěrou, kterou projevuje stálým nespokojením z výsledku kresby.

Tobiášovy obrázky začínají být mnohem veselejší, srší z nich akce a radostnost. Tento pokrok pozoruji především z hlediska barevnosti, jelikož svoji paletu barev oproti začátku studie značně rozšířil. Obrázky obsahují velmi pěkné detaily, na kterých si Tobiáš dal opravdu záležet. A i přesto, že je chlapec, klade důraz na zdobení předmětů, které zobrazuje.

Během tohoto roku jsem mohla u dětí sledovat jejich rozvoj v jednotlivých aspektech kresby, což pro mne mělo velký přínos. Nyní si uvědomuji důležitost a význam obrázků.

Po dokončení své studie si uvědomuji, že jsem měla dát dětem více prostoru pro spontánní kresbu, která mi tu chybí. Díky tomu bych se mohla více dozvědět něco o tom, co dítě prožívá a chce sdělit.

8. Závěr

Díky výzkumné studii mohu říci, že sledování vývoje a výtvarného projevu u dětí předškolního věku mě velice bavilo a zajímalo. Tyto děti vídám každý den v mateřské škole, ale mohu říci, že jsem je díky této práci mohla poznat mnohem blíže, dozvědět se, co je baví, o co se zajímají, jaké mají nápady, jak vnímají okolí kolem sebe, a to je pro mě ten největší přínos z této studie.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám popisem předškolního věku a jednotlivými mezníky v jeho vývoji. Praktická část je uskutečňována formou kazuistické studie, pro kterou jsem si vybrala čtyři děti – dvě dívky a dva chlapce. S těmito dětmi jsem se zaměřovala na témata, která byla u nás ve školce aktuální. Děti tak mohly vyjádřit svůj pohled a pocit na danou situaci pomocí pastelek či jiných výtvarných pomůcek. Všechny obrázky jsem si ukládala do svého archivu, ze kterého jsem poté zvolila ty nejvýraznější.

Ráda bych dodala, že se jedná o kazuistickou studii, tudíž z ní nelze usuzovat obecné závěry.

Při zpracování jsem si uvědomila, že sledovat vývoj kresby není až tak jednoznačné a jednoduché. Může to být proces dlouhodobý, namáhavý a ne vždy jasný, ale přesto obohacující.

Závěrem své bakalářské práce mohu potvrdit, že vývoj u dvou sledovaných dětí dospěl ke kvalitativním změnám ve výtvarném projevu. U zbylých dvou došlo pouze k nepatrnému zlepšení, dokonce se domnívám, že zůstalo na stejné úrovni jako na začátku studie.

Chceme-li dětem lépe porozumět, měli bychom výtvarnou činnost podporovat a rozvíjet, a to především u dětí tohoto věku, ať už v mateřských školách či rodinách.

9. Použitá literatura

1. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001. 208 s. ISBN 80-7178-449-4.
2. EINONOVÁ, D. *Naše dítě: Rozvoj osobnosti*. Praha: Fragment, 2001. 204 s. ISBN 80-7200-518-9.
3. KUCHARSKÁ, A., MÁJOVÁ, L. *Dětská kresba v psychologickém výzkumu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2005. 96 s. ISBN 80-7290-217-2.
4. KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: portál, 1996. 216 s. ISBN 80-7178-115-0.
5. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
6. LOOSEOVÁ, A. C., PIEKERTOVI, N., DIENEROVÁ, G. *Grafomotorika pro děti předškolního věku*. Praha: Portál, 2001. 168 s. ISBN 80-7178-540-7.
7. MLČÁK, Z. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum, 1996. 26 s. ISBN 80-86058-05-0.
8. PAULÍK, K. *Vývojová psychologie pro doplňující pedagogické studium*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2004. 65 s.
9. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.
10. READ, H.: *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967. 421 s.
11. ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol.: *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 2006.
12. SVOBODA, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001. 792 s. ISBN 80-7178-545-8.
13. ŠTURMA, J., VÁGNEROVÁ, M. *Kresba postavy*. Brno: Psychodiagnostika s.r.o., 2010. 74 s.

14. TŘESOHlavÁ, Z., ČERNÁ, M., KŇOURKOVÁ, M. *Dříve než půjde do školy*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, n. p., 1990. 128 s. ISBN 80-201-0015-6.
15. UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1980. 191 s.
16. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1974. 128 s.
17. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
18. ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 80-7367-326-6.